

کار آفرینی گردشگری و کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های پیرامونی شهرهای شهرستان شاهرود

پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۷/۱۰

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۳/۰۸

صفحات: ۲۰۲-۱۸۷

معصومه پازکی؛ استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

چکیده

بخش مهمی از فعالیت‌های اقتصادی روستا مربوط به گردشگری و کارآفرینی در این عرصه می‌باشد که از طریق پویایی بخشیدن به توسعه اقتصادی-اجتماعی روستاها، ارتقای کیفیت زندگی روستائیان را در پی دارد. پژوهش حاضر به منظور مطالعه نقش کارآفرینی گردشگری بر کیفیت زندگی روستائیان در سکونتگاه‌های پیرامون شهرهای شهرستان شاهرود انجام پذیرفته است. واحد تحلیل در این پژوهش سرپرستان خانوار در مناطق روستایی بود که ۳۷۳ خانوار به عنوان نمونه انتخاب شدند و پرسشنامه به عنوان ابزار پژوهش، به صورت نمونه‌گیری در دسترس در اختیار جامعه آماری قرار داده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون تی، کای اسکور و تکنیک WASPAS انجام شد. خروجی آزمون t ، معنی‌داری ابعاد و شاخص‌ها را تأیید می‌کند و شاخص‌های کیفیت محیطی (۱۱/۹۴۶) و کیفیت آموزش (۱۱/۲۵۲) به طور معناداری وضعیت مناسب‌تری دارند. نتیجه تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون کای اسکور نشان داد که گویه افزایش تنوع شغلی با میانگین (۴/۲۷) از مؤلفه اقتصادی، گویه انجام مسافرت سالانه با میانگین (۴/۲۲) از مؤلفه اجتماعی - فرهنگی، گویه استفاده از مصالح ساختمانی بادوام و مقاوم با میانگین (۴/۲۵) از مؤلفه کالبدی - فضایی و گویه عدم استقرار واحدهای مسکونی در مناطق پرخطر مثل حاشیه رودخانه‌ها با میانگین (۳/۶۹) از مؤلفه زیست محیطی بیشترین تأثیر را در ارتقای کیفیت زندگی روستائیان منطقه داشته‌اند.

واژه‌های

کلیدی:

کارآفرینی، کیفیت زندگی، گردشگری، سکونتگاه‌های پیرامونی، شاهرود.

E- Mail: pazoki@pnu.ac.ir

نحوه ارجاع به مقاله:

پازکی، معصومه. ۱۴۰۲. کارآفرینی گردشگری و کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های پیرامونی شهرهای شهرستان شاهرود. مجله توسعه فضاهای پیراشهری. ۱(۹): ۱۸۷-۲۰۲.

شالوده اقتصاد روستا و فلسفه ماندگاری روستائیان در این مکان‌ها بر فعالیت در بخش کشاورزی استوار است؛ اما در کشورهای در حال توسعه، مانند ایران، راندمان تولیدات در بخش کشاورزی به دلیل پایین بودن سطح تکنولوژی، بهره‌وری زمین و نیروی کار، محدود بوده و در نتیجه مازاد روستایی غالباً ناکافی است؛ بدین ترتیب این فرآیند از یکسو به صورت جابجایی فضایی - مکانی ساکنان روستایی از روستاها به شهرها و از سوی دیگر به شکل انتقال فعالیت از بخش کشاورزی به سایر بخش‌ها (صنعت و خدمات) ظاهر می‌گردد به طوری که نسبت جمعیت روستایی کشور از ۶۸/۸ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۳۱/۵۴ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است (شیهکی تاش و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۲۰)، از این رو می‌توان گفت که آنتی‌تز ناپایداری اقتصادی جوامع روستایی در ایجاد تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی است که شامل فعالیت‌های مرتبط با بخش کشاورزی، صنعت و خدمات می‌باشند (خیری و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۰۲). بر همین اساس در چند دهه اخیر برای غلبه بر مسائل اقتصادی اجتماعی پیش روی جوامع روستایی، رویکرد کارآفرینی به عنوان یکی از راهبردهای مهم توسعه روستایی مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گرفته است که بیشتر محققان از آن به عنوان موتور رشد و توسعه اقتصادی و ابزاری برای متحول سازی و پویایی اقتصادی محلی یاد می‌کنند (محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۹۶). کارآفرینی تولیدکننده اصلی نوآوری، اشتغال و توسعه اقتصادی (فیگورا ایموس و همکاران، ۲۰۱۲: ۲) و اهرم نیرومندی برای برون رفت از شرایط نامطلوب کنونی می‌باشد (رضایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۴۴). در رویکردهای جدید توسعه روستایی، به کارآفرینی به عنوان عنصری ضروری برای رشد اقتصادی و افزایش بهره‌وری جوامع روستایی نگریسته شده است که تلاش می‌کند تا با برطرف ساختن موانع موجود در مدیریت عوامل تولید و افزایش سرمایه گذاری در آن زمینه را برای تلاش خلاقانه گروه‌های پیشرو به عنوان پایه و اساس توسعه جامعه محلی مهیا سازد (شیهکی تاش و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۱۱). لذا گردشگری و فعالیت‌های مرتبط به آن که به عنوان نوشداروی اقتصادی نواحی روستایی (قاسمی، ۱۳۹۸: ۵۴) از آن یاد می‌شود، می‌تواند با ایجاد اشتغال، ارزآوری، تعادل منطقه‌ای، کمک به صلح جهانی و سرمایه گذاری در میراث فرهنگی، بهسازی محیط، کمک به بهسازی زیستگاه‌های حیات وحش، توسعه نواحی روستایی دارای جاذبه‌های گردشگری و جلوگیری از برون کوچی جمعیت و مانند آن (ابراهیم زاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۲) به احیاء و بازسازی مناطق روستایی کمک کند. توسعه گردشگری روستایی بر کاهش اثرات زیست محیطی و حفاظت از میراث فرهنگی و تسریع رشد درآمد و توسعه اجتماعی و در عین حال ترویج آموزش محیط زیست و آگاهی سیاسی تمرکز دارد و می‌تواند از طریق تقویت توسعه محلی، منجر به افزایش رفاه و کیفیت زندگی روستائیان شود (منظم، ۱۴۰۰: ۳۸۲). بهبود کیفیت زندگی در جوامع روستایی، هدف غایی برنامه‌ها و پروژه‌های توسعه روستایی است، اما پیش شرط اصلی جهت دستیابی به این مهم، فراهم ساختن شرایط مناسب برای زندگی است که می‌تواند زمینه ساز ارتقای کیفیت زندگی در جوامع روستایی گردد (عیسی لو و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۸). توسعه گردشگری با استفاده صحیح از جاذبه‌های گردشگری (منابع طبیعی و فرهنگی محلی) با ارتقای ارزش مکانی، بهبود کیفیت زندگی، ایجاد ارزش افزوده، تسهیل دسترسی به بازارها برای تولیدکنندگان کوچک با اقدام جمعی و یکسان سازی استفاده از فناوری برای تولید و ارائه خدمات، زمینه را برای افزایش قدرت رقابتی در مناطق روستایی فراهم (جوپ و همکاران، ۲۰۱۴: ۵۰) می‌نماید. پیش زمینه بروز و ظهور توسعه پایدار گردشگری در فضاهای روستایی، توسعه کارآفرینی می‌باشد. رویکرد

کارآفرینی گردشگری روستایی اثرات مثبت متعددی بر کیفیت زندگی روستائیان - که شاخص امروزه پیشرفت یک اجتماع روستایی است - از طریق اشتغال‌زایی، افزایش درآمدها، افزایش پس‌انداز و بهره‌گیری مناسب از منابع (طبیعی، انسانی و سرمایه‌ای) روستا دارد که مصداق این گفته در روستاهای پیرامون مناطق شهری شهرستان شاهرود قابل مشاهده است. روستاهای منطقه مورد مطالعه یکی از مهم‌ترین کانون‌های کارآفرینی گردشگری روستایی در استان سمنان به شمار می‌آیند، لذا پژوهش حاضر باهدف شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر کارآفرینی گردشگری و نقش کارآفرینی گردشگری در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان منطقه انجام شده است. بر این اساس مسئله اساسی این پژوهش، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر کارآفرینی گردشگری در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان در منطقه مورد مطالعه است تا از این طریق مشخص شود که فعالیت‌های کارآفرینانه گردشگری در کدام بخش از زندگی روستائیان بیشترین تأثیر را دارد. همچنین هدف اصلی این پژوهش آن است که با شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بتوان زمینه‌هایی را برای ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان ایجاد نمود.

اقتصادهای روستایی غالباً از نظر نقایص ساختاری ناشی از، از دست رفتن جمعیت، سرمایه‌گذاری ناکافی، سطح محدود سرمایه انسانی و پیر شدن جمعیت رنج می‌برد (دلر و همکاران، ۲۰۱۹: ۳۲) از این رو برای غلبه بر مسائل اقتصادی پیش روی جوامع روستایی، کارآفرینی به‌عنوان یکی از راهبردهای مهم مورد توجه قرار گرفته است. کارآفرینی روستایی با توانایی در نوآوری، قدرت به‌کارگیری عوامل تولید، تصمیم‌گیری‌های خردمندانه، داشتن قدرت ریسک‌پذیری بالا، به‌کارگیری منابع و امکانات موجود و دراختیار و همچنین توانایی به‌کارگیری همه این عوامل، خلق ترکیبات جدید، مدیریت و نظارت بر آن‌ها از طریق نیروهای محلی و قابلیت‌های محیطی و نگرش سیستماتیک می‌تواند به حل مسائل و پیچیدگی‌های مکانی - فضایی نواحی مختلف و رشد و توسعه پایدار سکونتگاه‌های محلی (سعیدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۳) کمک نماید. کارآفرینی به منزله یکی از راه‌های مهم ارتقای توسعه مناطق روستایی ظاهر شده است و به همین دلیل راهی برای "احیای مجدد روستاها" می‌باشد. کارآفرینی و نوآوری نه تنها به ایجاد مشاغل جدید کمک می‌کنند بلکه به بهبود رقابت اقتصادی، ایجاد رشد اقتصادی و ثروت جدید برای فضای روستایی منجر شده و در نهایت کیفیت زندگی ساکنان محلی را بهبود می‌بخشد (ياسوری و نوروزی‌نژاد، ۱۴۰۰: ۲۲). کارآفرینی روستایی تلاش می‌کند تا با برطرف ساختن موانع موجود در مدیریت عوامل تولید و افزایش سرمایه‌گذاری در آن زمینه راه را برای تلاش خلاقانه گروه‌های پیشرو به‌عنوان پایه و اساس توسعه جامعه محلی مهیا سازد و از طریق تحقق توسعه ظرفیت‌های محلی و توانمندسازی جامعه، فرآیند توسعه درونزای روستایی را با بهره‌گیری از نقش تسهیلگری عوامل بیرونی تقویت کند (شیهیکی تاش و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۱۱).

کیفیت زندگی دارای ابعاد فیزیکی، اجتماعی، روان‌شناختی، محیطی و اقتصادی است (فتاحی و خراسانی، ۱۳۹۱: ۴۷؛ عزیز پور و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۸) و سطح تحقق نیازهای انسان را منعکس می‌کند (زلینیسکا و همکاران، ۲۰۱۰: ۱). کیفیت زندگی را می‌توان حاصل تعامل میان شرایط اجتماعی، اقتصادی، زیرساختی و محیطی دانست که زندگی و رفتار انسان را تحت تأثیر قرار می‌دهد (نارویی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۵). لذا هدف غایی مطالعه کیفیت زندگی و کاربرد متعاقب آن، بدین منظور است که مردم توان بهره‌مندی از زندگی با کیفیت مطلوب را داشته باشند، به‌طوری که این زندگی علاوه بر هدفمندی لذت‌بخش هم باشد (میرزائیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۴). کیفیت زندگی مفهومی

چندوجهی، نسبی و متأثر از زمان، مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۴۲) و همچنین به معنای احساسی است که فرد نسبت به رفاه اجتماعی، عاطفی و جسمانی خود دارد و این احساس متأثر از این است که یک فرد در شرایط مختلف زندگی تا چه اندازه به خشنودی شخصی نائل شده است (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۰۳). کیفیت زندگی مفهومی جامع بوده به طوری که به عنوان محصولی از تعامل تعدادی از فاکتورهای مختلف نظیر سلامتی اجتماعی، اقتصادی و شرایط محیطی می‌باشد، که این عوامل در مجموع اغلب در شیوه‌های گوناگون بر توسعه انسانی و اجتماعی در سطح خصوصی (فردی) و اجتماعی تأثیر می‌گذارند (اجزاء شکوهی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۹ و ۱۱۰). بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه، یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست‌های عمومی آن جامعه است (عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳). اگرچه ارتقای کیفیت زندگی فردی و اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی از دیرباز مورد توجه برنامه ریزان بوده، اما در دهه‌های اخیر و با اولویت یافتن هدف اجتماعی توسعه و تدوین آن‌ها در قالب برنامه‌های توسعه، به تدریج نگرش انسانی و جامعه‌شناختی درباره کیفیت زندگی در نوشتارهای توسعه و برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های کلان کشورهای پیشرفته راه یافته است (بارانی پسیان و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۲). کیفیت زندگی در نواحی روستایی به عواملی چون کیفیت محیط زیست روستایی، امنیت درآمد، امکانات و خدمات، شبکه‌های اجتماعی و فعالیت‌های امرارمعاش بستگی دارد.

از جمله اهداف توسعه روستایی طی سالیان متمادی، بهبود کیفیت زندگی و افزایش رفاه روستاییان بوده و شاخص امروزه پیشرفت یک اجتماع، کیفیت زندگی است. صاحب‌نظران حوضه گردشگری بر این باورند که "گردشگری بستری جهت ایجاد تغییرات اجتماعی و اقتصادی در بسیاری از نقاط روستایی کشورهای در حال توسعه به شمار رفته و سود صنعت گردشگری در نواحی روستایی صرفاً در بهره اقتصادی خلاصه نمی‌شود، بلکه این مزایا را می‌توان از زوایای مختلفی همچون بهبود کیفیت زندگی روستاییان ارزیابی کرد" (قاسمی، ۱۳۹۸: ۵۶ و ۵۵). هدف گردشگری، بهبود کیفیت زندگی جامعه میزبان، رعایت برابری یا مساوات بین دو نسل و درون یک نسل، حفظ کیفیت محیط زیست از طریق حفظ سیستم زیست محیطی، حفظ یکپارچگی و انسجام فرهنگی و همبستگی اجتماعی بین جوامع و ایجاد تسهیلات و امکانات است، به گونه‌ای که دیدارکنندگان بتوانند تجربه‌های ارزشمندی کسب کنند (منظم، ۱۴۰۰: ۳۸۸). گردشگری به عنوان موتور رشد و توسعه در زمینه‌های مختلف در مناطق روستایی عمل می‌کند و قابلیت فراوانی در پویایی بخشیدن به توسعه اقتصادی - اجتماعی از طریق کاهش بیکاری، ایجاد درآمد و ارتقای سطح رفاه جامعه محلی و به تبع آن کاستن از چالش‌های توسعه روستایی دارد (دایکس، وایمسلی، ۲۰۱۵: ۹۶)، از این رو توسعه کارآفرینی و رشد گردشگری در نواحی روستایی سبب بازساخت و تغییرات اجتماعی، اقتصادی و محیطی گوناگونی در محیط و جامعه میزبان می‌شود و در تغییر کیفیت زندگی آن‌ها تأثیرگذار است (علی بیگی، قاسمی، ۱۳۹۴: ۸۷). کارآفرینی گردشگری روستایی با خلق فرصت‌های جدید و ایجاد تنوع معیشتی به همراه توسعه سایر بخش‌های اقتصادی روستا در کنار تغییرات مثبت در نظام‌های ارزشی روستائیان، روابط خانواده‌ها، سبک زندگی و سازمان‌های اجتماعی در روستاها، توسعه سرمایه‌گذاری‌های زیرساختی، افزایش آگاهی‌های زیست محیطی روستائیان به کفایت اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی در روستاها منجر شده و نهایتاً بهبود کیفیت زندگی روستائیان را در پی داشته باشد.

در زمینه کیفیت زندگی و کارآفرینی مطالعات چندی صورت گرفته است از جمله: شهرکی (۱۳۹۶) در پژوهش خود با موضوع "کارآفرینی روستایی همچون یک پدیده زمینه‌مند: پژوهشی در جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه روستایی" معتقد است که کارآفرینی روستایی نه تنها می‌تواند پاسخ مناسبی به دگرگونی‌های نوظهور در حیطه توسعه روستایی باشد بلکه مواردی همچون پایداری، جهانی‌شدن و رویکردهای جنسیتی را نیز در خویش ملحوظ می‌دارد. متیو و سریجش (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان "تأثیر گردشگری مسئولانه بر پایداری مقصد و کیفیت زندگی جامعه در مقاصد گردشگری" به بررسی اثرات گردشگری بر پایداری روستا و کیفیت زندگی روستائیان در مقصد گردشگری پرداختند. براساس یافته‌های این دو محقق، گردشگری عاملی مهم در توسعه پایدار و افزایش کیفیت زندگی روستائیان بوده و مدیریت موفق کسب‌وکارهای گردشگری و کارآفرینی در این عرصه، پایداری جامعه روستایی و رفاه روستائیان را سبب می‌شود. اشراقی سامانی و همکاران (۱۳۹۵) به موضوع چالش‌های کارآفرینی روستایی در استان ایلام پرداخته‌اند و معتقدند که اشتغال اصلی‌ترین فاکتور تضمین‌کننده رفاه خانواده و افزایش امنیت غذایی است که سبب کاهش نابرابری‌های موجود در اجتماع و افزایش سطح رشد معقول و منطقی خواهد شد. لوسیا پاتو و تیکزیرا (۲۰۱۶) در پژوهشی که انجام داده‌اند این گونه بیان کرده‌اند که؛ یک کارآفرین فردی است که یک ترکیب و محصول جدیدی را خلق کرده که می‌تواند به یک عامل پویا برای تغییر اقتصاد تبدیل شود و این محصولات و ترکیبات جدید، عبارت‌اند از: توسعه محصولات جدید، توسعه روش‌های جدید تولید، شناسایی بازارهای جدید، توسعه منابع جدید عرضه و پیاپی‌سازی برخی از اشکال جدید سازمانی در صنعت. جامان و آلام (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان کارآفرینی به‌عنوان نیروی محرکه (پیشران) برای توسعه گردشگری روستایی به این نتیجه رسیده‌اند که برای ایجاد علاقه و تمایل به مشارکت در کارآفرینی باید از مشوق‌ها و پشتیبانی‌های مختلفی از جمله دسترسی به سرمایه، فرصت حضور در دوره‌ها و آموزش کارآفرینی و جنبه‌های بازاریابی استفاده کرد. پیرانوند و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی پیشران‌های انسانی در توسعه کارآفرینی گردشگری در روستای بیشه را مورد بررسی قرار داده‌اند و به این امر تأکید کرده‌اند که به‌کارگیری کارآفرینی در مناطق جاذبه گردشگری منجر به پیدایش مشاغل جدید و رونق مجدد کسب‌وکارهای سنتی در محل می‌شود. کرد (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان واکاو و وضعیت اقتصادی و کالبدی نواحی روستایی در ارتباط با کیفیت زندگی روستائیان شهرستان چابهار بر این امر تأکید کرده است که؛ توجه تام به کیفیت محیط زندگی از اهم موضوعات است، زیرا هم تعیین‌کننده شرایط عینی و هم سبب رضایت ذهنی افراد است. عنابستانی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل فضایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی نمونه: بخش سیمکان - شهرستان جهرم بر این امر تأکید داشته‌اند که زندگی با کیفیت مناسب در مناطق روستایی زمانی توسعه می‌یابد که دولت‌ها بتوانند فرایندهای اقتصادی، اجتماعی و محیطی تأثیرگذار را به سطح روستا کشانده و شرایط زندگی برای ساکنان روستاها را هم‌تراز زندگی جوامع شهری در آورند این امر محقق نمی‌شود مگر اینکه مردم در برنامه‌ها فراموش نشوند. بیگدلی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی اثرات گردشگری خانه‌های دوم بر روی کیفیت زندگی ساکنین دائمی مطالعه موردی: دهستان سعیدآباد، شهرستان ایجرود به این مسئله اشاره کرده‌اند که کیفیت زندگی دربرگیرنده دو مفهوم زیست‌پذیری (خدمات، کیفیت محیطی، شبکه‌های اجتماعی) و معیشت (قابلیت‌ها، دارایی‌های مادی و اجتماعی و تأمین ابزارهای

زندگی است. قاسمی (۱۳۹۸) در مقاله خود با موضوع نقش گردشگری بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی مقاصد گردشگری مذهبی مطالعه موردی: شهرستان مشهد به این موضوع اشاره داشته است که از جمله اهداف توسعه روستایی طی سالیان متمادی، بهبود کیفیت زندگی و افزایش رفاه روستائیان بوده و شاخص امروزه پیشرفت یک اجتماع، کیفیت زندگی است. میرزایی و عبدهزاده (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان تأثیر بازارچه‌های مرزی بر کیفیت زندگی روستائیان مرزنشین، کیفیت زندگی را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، روانی و فرهنگی روستاهای شهرستان میوان بررسی کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که سیاست‌های تشویقی و حمایتی دولت از این بازارچه‌ها و آموزش روستائیان علاوه بر بهبود وضعیت کیفیت زندگی روستائیان می‌تواند امنیت را در مناطق مرزی به ارمغان آورد.

روش‌شناسی

از آنروکه این پژوهش به توصیف سیستماتیک وضع موجود منطقه مورد مطالعه براساس شاخص‌های تحقیق می‌پردازد و همچنین مؤلفه‌های مؤثر بر کارآفرینی گردشگری روستایی را بررسی می‌نماید، لذا پژوهش حاضر با توجه به ماهیت موضوع توصیفی - تحلیلی است. به این دلیل که نتایج این پژوهش می‌تواند در توسعه کارآفرینی گردشگری و بهبود و ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان در منطقه مورد مطالعه تأثیر داشته باشد، از نقطه نظر هدف، پژوهش حاضر کاربردی محسوب می‌شود. واحد تحلیل در این پژوهش سرپرستان خانوار در دهستان‌های شهرستان شاهرود به‌غیر از روستاهای دهستان طرود (به دلیل فاصله بیش از ۱۰۰ کیلومتر با شهر شاهرود) براساس سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵ بودند که براساس فرمول کوکران تعداد ۱۲۴۶۰ خانوار از ۶ دهستان به‌عنوان نمونه پژوهش به‌دست آمد. روستاهای دهستان دهملا و حومه در پیرامون شهرهای شاهرود و رودیان، روستاهای دهستان خرقان و کلاته‌های غربی در پیرامون شهرهای بسطام، مجن و کلاته خنج و روستاهای دهستان بیارجمند و خارتوران در پیرامون شهر بیارجمند در شهرستان شاهرود قرار دارند. براساس تعداد خانوارهای هر دهستان و به روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی‌شده، تعداد نمونه در هر دهستان محاسبه شد (جدول شماره ۱). بازه زمانی این تحقیق در ۶ ماهه اول سال ۱۴۰۰ است. برای تعیین شاخص‌های تحقیق از تکنیک دلفی استفاده شد. این تکنیک، روشی کیفی است که به کارشناسان اجازه می‌دهد بدون مواجهه حضوری، به تصمیم و بحث بپردازند و به پژوهشگران کمک می‌کند تا نقشه‌هایی درباره آینده تنظیم کنند. در این تکنیک، پژوهشگر، تعدیل‌کننده است و تیم مشورتی، نظارت بر روند پژوهش را عهده‌دار هستند (علویون و تقدیسی، ۱۳۹۹: ۳۶۷). در مرحله اول، با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی به جمع‌آوری ابعاد و شاخص‌های موجود در زمینه تأثیر کارآفرینی گردشگری روستایی بر کیفیت زندگی و همچنین روند توسعه پایدار روستاها پرداخته شد و پس از واکاوی، شناسایی و بررسی ابعاد و شاخص‌های تحقیق و تشکیل بانک اطلاعات برای کارآفرینی گردشگری روستایی، کیفیت زندگی و توسعه پایدار روستاها، جداول شماره ۲، ۳ و ۴ تدوین شدند. در مرحله دوم با استفاده از یافته‌های مرحله نخست سعی بر تبیین ابعاد و شاخص‌های مناسب پژوهش در منطقه مورد مطالعه با استفاده از مصاحبه و تکنیک دلفی شد. اعضای پانل دلفی به‌صورت نمونه‌گیری غیر احتمالی (ترکیبی از روش‌های هدفدار و گلوله برفی)، تعداد ۱۵ نفر از اساتید خبره در زمینه روستا و گردشگری روستایی انتخاب شدند. با تلفیق و انطباق پارامترها و مؤلفه‌های شناسایی‌شده از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه (دو مرحله قبل)، پرسشنامه تحقیق (سؤالات بسته و باز) آماده شد و جهت بررسی به رؤیت کارشناسان و خبرگان

رسید. در پرسشنامه سؤالات بسته با استفاده از طیف گزینه‌ای لیکرت طراحی شدند تا میزان اهمیت هر کدام از ابعاد و شاخص‌ها تعیین شود و بسته به میزان اهمیت هر سؤال از ۱ تا ۵ به آن نمره دهند. در مرحله آخر پرسشنامه نهایی که به عنوان ابزار گردآوری داده‌ها از جامعه آماری تدوین شده بود به منظور تأیید روایی برای اساتید صاحب‌نظر برنامه‌ریزی روستایی ارسال شد و بعد از اصلاحاتی، روایی مورد تأیید قرار گرفت. اعتبارسنجی پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ، به دست آمد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش آماری تی تست و کای اسکور در نرم‌افزار spss و تکنیک WASPAS انجام شده است.

جدول ۱. تعداد خانوار دهستان‌ها و تعداد نمونه برای هر دهستان بر اساس نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده

دهستان	تعداد خانوار	تعداد نمونه
خرقان	۶۴۳۸	۱۷۹
بیارجمند	۸۱۹	۲۷
حومه	۲۰۷۳	۵۷
خوار توران	۱۰۶۹	۲۹
دهملا	۸۴۶	۲۳
کلا ته‌های غربی	۱۲۱۵	۳۳
جمع	۱۲۴۶۰	۳۴۸

جدول ۲. توضیح پارامترهای کیفیت زندگی روستائیان در ارتباط با توسعه کار آفرینی گردشگری

مؤلفه	شاخص	گویه‌ها (معیارها)	میزان آلفای کرونباخ
اقتصادی	کیفیت اشتغال و کیفیت درآمد	رضایت از درآمد، امنیت شغلی، رضایت شغلی، داشتن پس‌انداز، افزایش تنوع شغلی، بهبود اشتغال زنان	۰/۹۳
اجتماعی - فرهنگی	کیفیت آموزش	مدارس روستایی نوساز و باکیفیت مناسب، داشتن معلم، داشتن تجهیزات آزمایشگاهی، داشتن کتابخانه	۰/۸۶
	کیفیت سلامت و امنیت	مصرف هفتگی مواد پروتئینی و میوه و سبزیجات، بهره‌مندی از خدمات بهداشتی - درمانی، دسترسی به پاسگاه پلیس، عدم نزاع و داشتن انسجام، مشارکت	۰/۷۹
کالبدی - فضایی	کیفیت اوقات فراغت	داشتن امکانات ورزشی، وجود امکانات مناسب فرهنگی، انجام مسافرت سالانه	۰/۸۲
	کیفیت محیط مسکونی	وجود خانه‌های نوساز باکیفیت مناسب، وجود تسهیلات مناسب سرمایه‌گذاری گرمایشی و بهداشتی مناسب در خانه‌ها، استفاده از مصالح ساختمانی بادوام و مقاوم	۰/۹۱
	کیفیت زیرساخت	وجود راه‌های ارتباطی مناسب، دسترسی به وسایل حمل و نقل مناسب و باکیفیت، دسترسی به تسهیلات مالی - اعتباری	۰/۹۳
زیست‌محیطی	کیفیت محیطی	کاهش تخریب منابع آب و خاک، استفاده از روش‌های بهداشتی و مناسب دفع فاضلاب، استفاده از روش‌های بهداشتی و مناسب جمع‌آوری زباله، عدم استقرار واحدهای مسکونی در مناطق پرخطر مثل حاشیه رودخانه‌ها	۰/۷۷

منبع: پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰؛ بیگدلی و همکاران، ۱۳۹۷

در گام اول از آزمون کای اسکور به منظور تحلیل و تعیین میزان اثربخشی گویه‌های مربوط به هر کدام از مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، کالبدی - فضایی و زیست‌محیطی استفاده شد. در گام دوم این پژوهش برای دستیابی به نتایج دقیق‌تر به منظور تحلیل نقش توسعه کار آفرینی گردشگری روستایی در بهبود کیفیت زندگی

روستانشینان از تکنیک ارزیابی تولید وزنی تجمعی استفاده شده است. شاخص‌های تحقیق با استفاده از روش آنتروپی شانون موردسنجش و وزن دهی قرار گرفتند و به منظور رتبه‌بندی گزینه‌ها مقدار عددی λ و Q از طریق فرمول‌های زیر محاسبه می‌گردد:

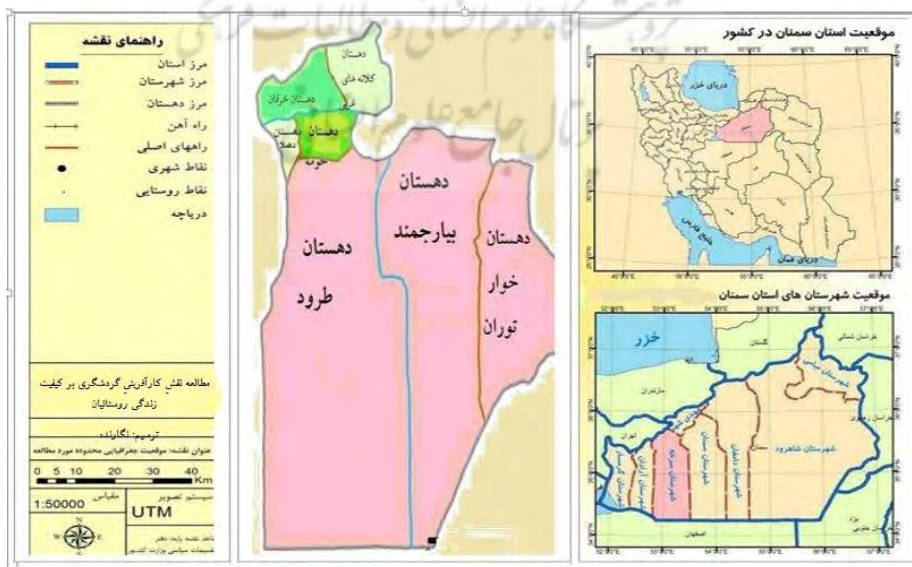
(۱)

$$\lambda = \frac{\sigma^2(q_i^{(2)})}{\sigma^2(q_i^{(1)}) + \sigma^2(q_i^{(2)})}$$

(۲)

$$q_i = \lambda q_i^{(1)} + (1 - \lambda) q_i^{(2)} = \lambda \sum \bar{X}_{ij} w_j + ((1 - \lambda)) \prod (\bar{X}_{ij})^{w_j}, \lambda = 0, 0.1, 0.00, 1$$

شهرستان شاهرود یکی از شهرستان‌های استان سمنان است که در فاصله ۴۰۰ کیلومتری تهران، در حاشیه کویر و در دامنه‌های جنوبی البرز واقع شده که از حیث وسعت ششمین شهرستان بزرگ کشور است. این شهرستان دارای جاذبه‌های گردشگری روستایی متعددی می‌باشد از جمله؛ روستای تاریخی قلعه بالا (معماری پلکانی)، هم‌جواری بادش‌های دلبر و علی انگر (پارک ملی واقع در منطقه حفاظت‌شده خارتوران)، آبشار نکارمن (تقابل جنگل و کویر است که در منطقه‌ای جنگلی در دل کویر قرار دارد)، هم‌جواری با پارک ملی توران (ملقب به دروازه حیاط وحش توران)، کویر رضاآباد، روستای تاش، روستای ابر (به دلیل جنگل ابر که این جنگل از بکرترین و قدیمی‌ترین جنگل‌های ایران است که بیشتر مواقع فضای آن از اقیانوسی از ابر پوشیده می‌شود)، روستای ابرسیج (سفالینه‌های خاکستری، آبشار و قندیل‌های یخی)، آبشار آلوچال، دالان بهشت، چشمه‌هایی مانند چشمه‌ترش و چشمه قطری، تپه خوریان، برگزاری اکوماراتن‌ها (مانند اکوماراتن بین‌المللی سال ۱۳۹۷)، روستای مجن (به دلیل معماری خاص که ملقب به ماسوله کویر ایران می‌باشد)، آبشار، چشمه هفت رنگ مجن، مسابقات شترسواری، کویر، معادن غنی از سنگ‌هایی مانند کوارتز و ژئوتوریسم، دشت آفتابگردان و شقایق‌های کالپوش، ریگزار چاه جام و قله چهل پوغ.

شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل پرسشنامه نشان می‌دهد که ۳۰۲ نفر از سرپرستان خانوار به پرسشنامه‌های توزیع داده شده پاسخ داده‌اند که ۲۹۰ پرسشنامه (با نرخ بازگشت ۹۶/۰۲) قابل استفاده بودند. تجزیه و تحلیل داده‌ها در قسمت ویژگی‌های جمعیت شناختی نشان می‌دهد که از تعداد پاسخگویان ۸۲/۸۵ درصد (۲۴۰ نفر) را مردان ۱۷/۲۴ درصد (۵۰ نفر) را زنان تشکیل داده‌اند. همچنین توزیع فراوانی پاسخگویان را براساس سن، موردبررسی قرار می‌دهد، که افراد در رده سنی بین ۳۵-۴۴/۹۵ سال، بیشترین میزان از پاسخ‌دهندگان را شامل شده‌اند و ۴۶/۶۳ درصد از پاسخگویان دارای مدرک دیپلم و فوق‌دیپلم بوده‌اند.

به منظور بررسی وضع موجود روستاهای منطقه مورد مطالعه از نقطه نظر شاخص‌های تحقیق در کیفیت زندگی از آزمون تی تست استفاده شد. نتیجه این آزمون به شرح جدول ۵ می‌باشد.

جدول ۵. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای در بررسی وضعیت منطقه مورد مطالعه از نظر شاخص‌های تحقیق

Test Value = 3					شاخص‌های تحقیق
t	معناداری	میانگین	اختلاف میانگین	انحراف معیار	
شاخص‌های اصلی کیفیت زندگی روستائیان					
۶/۸۵۵	۰/۰۰۰	۳/۵۳۷۹	۰/۵۳۷۹	۱/۳۳۶۳	کیفیت اشتغال و درآمد
۱۱/۲۵۲	۰/۰۰۰	۳/۸۲۷۶	۰/۸۲۷۶	۱/۲۵۲۵	کیفیت آموزش
۱۰/۶۹۴	۰/۰۰۰	۳/۸۰۶۹	۰/۸۰۶۹	۱/۲۸۴۹	کیفیت سلامت و امنیت
۷/۲۷۸	۰/۰۰۰	۳/۵۵۵۲	۰/۵۵۵۲	۱/۲۹۸۹	کیفیت اوقات فراغت
۷/۸۲۳	۰/۰۰۰	۳/۶۳۴۵	۰/۶۳۴۵	۱/۳۸۱۱	کیفیت محیط مسکونی
۷/۴۲۳	۰/۰۰۰	۳/۶۰۰۰	۰/۶۰۰۰	۱/۳۷۶۵	کیفیت زیرساخت
۱۱/۹۴۶	۰/۰۰۰	۳/۸۶۲۱	۰/۸۶۲۱	۱/۲۲۸۹	کیفیت محیطی

همان‌طور که خروجی آزمون t نشان می‌دهد و براساس میزان Sig، معنی‌داری ابعاد و شاخص‌ها تأیید می‌شود و از نظر جامعه آماری و با احتمال ۹۵ درصد، کارآفرینی گردشگری با توجه به شاخص‌های مورد مطالعه در ارتقای کیفیت زندگی روستائیان تأثیر معناداری دارد. براساس میزان t، شاخص‌های کیفیت محیطی (۱۱/۹۴۶)، کیفیت آموزش (۱۱/۲۵۲) و کیفیت سلامت و امنیت (۱۰/۶۹۴) به‌طور معناداری وضعیت مناسب‌تری نسبت به سایر شاخص‌ها دارند. گردشگری یک نیروی اصلی در مکان‌سازی روستایی به حساب می‌آید که به‌طور گسترده‌ای برای حفظ و احیای روستا در زمان عدم اطمینان اقتصادی مورد استفاده می‌باشد (زوو، ۲۰۲۱: ۱) و توسعه کارآفرینی گردشگری در محیط روستاهای مجاور شهرها می‌تواند پیشران اصلی توسعه همه‌جانبه و کل‌نگرانه روستاها باشد از این‌رو براساس یافته‌های به‌دست‌آمده در منطقه مورد مطالعه، می‌توان اذعان داشت که کارآفرینی گردشگری توانسته است سبب ایجاد شرایطی شود که محیط‌زیست سکونتگاه‌های روستایی را تبدیل به یک فضا و محیط جذاب به‌منظور توسعه فعالیت‌های اقتصادی، افزایش تولید و سرزندگی کند که نتیجه آن رضایت‌مندی سکونتی، حفظ و نگهداشت جمعیت روستایی، توسعه پایدار و افزایش بهره‌وری می‌باشد. به‌منظور تحلیل و تعیین میزان اثربخشی گویه‌های تشکیل‌دهنده‌ی

مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، کالبدی - فضایی و زیست‌محیطی از آماره‌های دو (کای اسکوتر) بهره گرفته شده است. جدول ۶ نتیجه آزمون کای اسکوتر را نشان می‌دهد:

جدول ۶. نتایج آزمون کای اسکوتر برای عوامل مؤثر بر کارآفرینی گردشگری در ارتقاء کیفیت زندگی روستائیان

آزمون خی دو (کای اسکوتر)					شاخص‌های تحقیق
میزان آماره خی دو	معناداری	میانگین رتبه‌ها برحسب متغیر	میانگین رتبه‌ها برحسب گروه‌ها	تعداد	
عوامل اقتصادی					
	۰/۰۰۰	۳/۴۵	۳/۶۱	۲۹۰	رضایت از درآمد
	۰/۰۰۰		۲/۱۰	۲۹۰	امنیت شغلی
۲۳/۶۱	۰/۰۰۰		۳/۷۵	۳۷۳	رضایت شغلی
	۰/۰۰۳		۴/۱۲	۲۹۰	داشتن پس‌انداز
	۰/۰۰۵		۴/۲۷	۲۹۰	افزایش تنوع شغلی
	۰/۰۰۰		۳/۱۵	۲۹۰	بهبود اشتغال زنان
عوامل اجتماعی - فرهنگی					
۱۲/۹۸	۰/۰۰۰	۳/۲۷	۳/۲۳	۲۹۰	مدارس روستایی نوساز...
	۰/۰۰۵		۳/۷۹	۲۹۰	مشارکت
	۰/۰۰۰		۳/۸۱	۲۹۰	داشتن معلم
	۰/۰۰۱		۳/۰۸	۲۹۰	داشتن تجهیزات ...
	۰/۰۰۰		۲/۸۵	۲۹۰	داشتن کتابخانه
	۰/۰۰۳۰		۳/۲۰	۲۹۰	مصرف هفتگی ...
	۰/۰۰۰		۳/۰۴	۲۹۰	بهره‌مندی از خدمات..
	۰/۰۰۰		۲/۰۶	۲۹۰	دسترسی به پاسگاه پلیس
	۰/۰۰۰		۳/۹۲	۲۹۰	عدم نزاع و داشتن انسجام
	۰/۰۰۲		۳/۲۵	۲۹۰	داشتن امکانات ورزشی
	۰/۰۰۰		۲/۸۱	۲۹۰	وجود امکانات مناسب...
	۰/۰۰۰		۴/۲۲	۲۹۰	انجام مسافرت سالانه
	کالبدی - فضایی				
۱۹/۴۲	۰/۰۰۸	۳/۵۳	۳/۹۱	۲۹۰	وجود خانه‌های نوساز ...
	۰/۰۰۰		۳/۸۲	۲۹۰	وجود تسهیلات ...
	۰/۰۰۰		۴/۲۵	۲۹۰	استفاده از مصالح ...
	۰/۰۰۰		۳/۶۱	۲۹۰	وجود راه‌های ارتباطی...
	۰/۰۰۰		۳/۲۳	۲۹۰	دسترسی به وسایل حمل...
	۰/۰۰۱		۲/۳۸	۲۹۰	دسترسی به تسهیلات مالی
زیست‌محیطی					
۱۵/۲۱	۰/۰۰۱	۳/۳۰	۲/۵۳	۲۹۰	کاهش تخریب منابع آب..
	۰/۰۰۰		۳/۴۸	۲۹۰	روش‌های بهداشتی دفع فاضلاب
	۰/۰۰۶		۳/۵۱	۲۹۰	روش‌های بهداشتی جمع‌آوری زباله
	۰/۰۰۰		۳/۶۹	۲۹۰	عدم استقرار واحدهای...
		۳/۳۸			میانگین

از بین گویه‌های عوامل اقتصادی در منطقه مورد مطالعه، دو گویه افزایش تنوع شغلی با میانگین (۴/۲۷) و داشتن پس‌انداز با میانگین (۴/۱۲) بیشترین تأثیر را در ارتقای کیفیت زندگی روستائیان داشته است. افزایش تنوع شغلی باعث تنوع بخشی به منابع درآمدی روستائیان شده است که این امر میزان درآمد خانوار را به گونه‌ای سامان داده که آسیب‌پذیری خانوارهای روستایی را در طول زمان در مقابل بحران‌های احتمالی و نامطمئن‌های اقتصاد خانوار، کاهش داده است. متنوع سازی فعالیت‌های اقتصادی به‌عنوان استراتژی بنیادی موجب ایجاد اشتغال، تثبیت جمعیت، بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی تجدیدشونده، تنوع بخشی اقتصاد روستایی، افزایش تولید و انباشت پس‌انداز، افزایش خودآگاهی، شخصیت و هویت فردی و ملی و در نهایت بهبود کیفیت زندگی می‌شود (اسماعیلی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۷). توسعه کارآفرینی در زمینه گردشگری و توسعه گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه توانسته است علاوه بر ایجاد فرصت‌های شغلی و بهبود سطح درآمد و رفاه خانوارها با افزایش مرادفات فرهنگی و بهره‌گیری از مزایای اجتماعی به بهبود وضعیت زیرساخت‌ها و خدمات عمومی در این مناطق کمک شایان توجهی کند. از بین گویه‌های عوامل اجتماعی - فرهنگی در منطقه مورد مطالعه، انجام مسافرت سالانه با میانگین (۴/۲۲) و عدم نزاع و داشتن انسجام با میانگین (۳/۹۲) بیشترین نقش را در ارتقای کیفیت زندگی روستائیان منطقه داشته است. با نگاه به میانگین سایر گویه‌های عوامل اجتماعی می‌توان گفت که کیفیت زندگی اجتماعی روستائیان منطقه از شرایط رو به رشد و مطلوبی برخوردار است. از بین گویه‌های عوامل کالبدی-فضایی در منطقه مورد مطالعه، استفاده از مصالح ساختمانی بادوام و مقاوم با میانگین (۴/۲۵) و وجود خانه‌های نوساز با کیفیت مناسب با میانگین (۳/۹۱) بالاترین تأثیر را بر کیفیت زندگی روستائیان منطقه داشته‌اند. عدم استقرار واحدهای مسکونی در مناطق پرخطر مثل حاشیه رودخانه‌ها با میانگین (۳/۶۹) و استفاده از روش‌های بهداشتی و مناسب جمع‌آوری زباله با میانگین (۳/۵۱) گویه‌های مربوط به شاخص محیطی هستند که بیشترین تأثیر را در ارتقای کیفیت زندگی روستائیان منطقه داشته‌اند. با توجه به نتایج به‌دست آمده از تجزیه و تحلیل داده‌ها، می‌توان این گونه بیان کرد که موقعیت جغرافیای خاص منطقه مورد مطالعه از حیث هم‌جواری کویر و کوهستان، مناطق گردشگری روستایی متعدد همچون چشمه‌ها و آبشارها مانند چشمه هفت‌رنگ مجن، جنگل‌ها مانند جنگل ابر، پارک ملی خوارتوران و معماری‌های بی نظیر ابنیه‌های روستایی، خانه‌های بوم‌گردی و صنایع کارگاهی روستایی شرایط و بستر مناسبی را جهت شکل‌گیری فعالیت‌های کارآفرینانه و خلاقانه گردشگری روستایی فراهم آورده است.

در گام بعدی؛ برای دستیابی به نتایج دقیق‌تر به منظور تحلیل نقش توسعه کارآفرینی گردشگری روستایی در بهبود کیفیت زندگی روستائیان از تکنیک ارزیابی تولید وزنی تجمعی یا WASPAS بهره‌برده شده است. ابتدا وزن شاخص‌ها با استفاده از آنروپی شانون به دست آمد که نتیجه آن در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷. محاسبه وزن شاخص‌ها با استفاده از روش آنتروپی شانون

وزن شاخص	معیارها	وزن شاخص	معیارها	وزن شاخص	معیارها
۰/۷۹۸۰	مصالح ساختمانی	۰/۸۴۱۴	داشتن کتابخانه	۰/۹۳۳۸	رضایت از درآمد
۰/۸۹۱۲	راه‌های ارتباطی	۰/۸۶۹۵	مصرف هفتگی...	۰/۹۵۹۸	امنیت شغلی
۰/۹۶۳۲	وسایل حمل و نقل	۰/۸۶۲۴	خدمات بهداشتی.	۰/۹۸۱۲	رضایت شغلی
۰/۹۱۲۳	تسهیلات مالی	۰/۹۵۶۳	پاسگاه پلیس	۰/۹۵۸۴	داشتن پس‌انداز
۰/۸۹۸۹	حفظ منابع آب و..	۰/۹۱۲۸	عدم نزاع	۰/۹۹۲۴	افزایش تنوع شغلی
۰/۸۸۷۹	دفع فاضلاب	۰/۸۹۰۵	امکانات ورزشی	۰/۹۶۴۵	بهبود اشتغال زنان
۰/۸۸۹۶	جمع‌آوری زباله	۰/۸۹۵۴	امکانات فرهنگی	۰/۹۴۲۶	مدارس نوساز
۰/۷۹۶۵	استقرار خانه‌ها	۰/۸۹۵۲	مسافرت سالانه	۰/۹۴۸۹	دسترسی به مدارس
		۰/۹۱۶۳	خانه‌های نوساز	۰/۸۹۱۲	داشتن معلم
		۰/۸۸۲۳	تسهیلات مناسب...	۰/۹۰۱۵	داشتن تجهیزات

طبق یافته‌های جدول فوق، افزایش تنوع شغلی و رضایت شغلی بالاترین وزن را به خود اختصاص داده‌اند. افزایش تنوع شغلی و رضایت شغلی سبب موفقیت در کار، خودکارآمدی مثبت و سازنده، پیشرفت شغلی، افزایش توان رویارویی با شوک‌ها و بحران‌ها، مطلوبیت محیط کار، بهبود گردش مالی و بهبود کیفیت زندگی کارآفرینان در روستاها می‌شود.

جدول ۸. نتیجه تکنیک WASPAS

رتبه‌بندی گزینه‌ها	Q_i	λ	$\sigma^2(Q_i^{(2)})$	$\sigma^2(Q_i^{(1)})$	گزینه/شاخص
۵	۰/۰۹۸۴	۰/۵۱۸۵۸	۰/۰۰۰۵۴۴	۰/۰۰۰۵۰۵	حومه
۶	۰/۰۹۷۵	۰/۷۶۳۲۷	۰/۰۰۰۵۳۲	۰/۰۰۰۱۶۵	دهملا
۴	۰/۱۰۱۴	۰/۷۰۸۴۰	۰/۰۰۰۳۹۶	۰/۰۰۰۱۶۳	کلاته های غربی
۲	۰/۱۱۳۸	۰/۸۱۱۶۳	۰/۰۰۰۲۹۳	۰/۰۰۰۰۶۸	خوارتوران
۳	۰/۱۱۲۶	۰/۹۱۵۴۰	۰/۰۰۰۳۰۳	۰/۰۰۰۰۲۸	بیارجمند
۱	۰/۱۱۷۳	۰/۹۶۴۴۳	۰/۰۰۰۴۶۱	۰/۰۰۰۰۱۷	خرقان

مطابق جدول ۸ و براساس نتایج به‌دست آمده از تکنیک WASPAS مشخص شد که کارآفرینی گردشگری در دهستان خرقان (در این دهستان، Q_i معادل ۰/۱۱۷۳ می‌باشد) بیشترین تأثیر را در ارتقای سطح زندگی روستائیان این دهستان داشته و دهستان دهملا (در این دهستان، Q_i معادل ۰/۰۹۷۵ می‌باشد) کمترین بهره را برده است. دهستان خرقان بیش از ۲۷ روستای دارای سکنه دارد که جاذبه‌های گردشگری این دهستان شامل روستای ابر و جنگل‌های ابر و قطری، روستای قلعه‌نو خرقان، آرامگاه شیخ ابوالحسن خرقانی، کوچه‌باغ‌های قلعه‌نو، بافت قدیمی روستا، هم‌جواری با عشایر، دره برون در قسمت جنوبی جنگل ابر، کوه بیدر، گیاهان دارویی چون گل‌گاوزبان، گل ختمی و کتیرا، صنایع دستی، غذاهای محلی، خشکبار، لباس‌های محلی و جاذبه‌های متعدد طبیعی، فرهنگی و تاریخی می‌باشد. تنوع‌بخشی کاری و درآمدی اساس و شالوده‌پایداری می‌باشد. تنوع‌بخشی کاری در روستا و اشتغال‌زایی به‌ویژه در زمینه گردشگری روستایی علاوه بر شکل‌گیری فرصت‌های شغلی غیر کشاورزی در محیط روستا، سبب

بهبود سطح رفاه روستائیان، رشد شاخص‌های توسعه انسانی، تعامل فرهنگ‌ها، حفظ محیط‌زیست روستا و افزایش جسارت کارآفرینان روستایی در مواجهه با مخاطرات و بحران‌ها می‌شود.

نتیجه‌گیری

توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی را می‌توان به‌عنوان سیاستی مبتنی بر باز ساخت جغرافیایی در مناطق روستایی فرض کرد که می‌تواند به‌نوعی به تقسیم جدید فضایی نیروی کار، انرژی و منابع رهنمون شود و در نهایت، منجر به تغییر در کیفیت زندگی مردم روستایی براساس نظریه توسعه پایدار گردد که در آن ابعاد مختلف توسعه کارآفرینی و دیدگاه‌های موجود، به‌عنوان قمرها و اجزای اصلی نمود می‌یابند و در نهایت رویکردی ترکیبی را در توسعه کارآفرینی مناطق روستایی ایجاد می‌کنند (فرجی سبکبار، بدری، سجاسی قیداری، صادق‌لو، شهدادی، ۱۳۹۰: ۶۵).

کارآفرینی را می‌توان به‌عنوان یک استراتژی جهت تحقق بخشیدن به برنامه‌های اشتغال‌زایی، درآمدزایی، تشویق به سرمایه‌گذاری در فضاهای روستایی و ساماندهی منابع طبیعی، انسانی و سرمایه‌ای روستا دانست که نتیجه کارآفرینی به‌ویژه کارآفرینی گردشگری در روستاهای منطقه می‌تواند ارتقای کیفیت زندگی روستائیان باشد از این رو پژوهش حاضر به‌منظور بررسی دقیق و همه‌جانبه موضوع نقش کارآفرینی گردشگری در ارتقای کیفیت زندگی روستائیان مناطق پیراشهری شهرستان شاهرود انجام شده است. به‌منظور تحلیل و تعیین میزان اثربخشی گویه‌های تشکیل‌دهنده مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، کالبدی - فضایی و زیست‌محیطی از آماره‌های دو (کای اسکور) استفاده شد. از بین گویه‌های عوامل اقتصادی در منطقه مورد مطالعه، گویه افزایش تنوع شغلی با میانگین (۴/۲۵) بیشترین تأثیر را در ارتقای کیفیت زندگی روستائیان داشته است. براین اساس می‌توان ادعا داشت که کارآفرینی گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه می‌تواند ابزاری برای تحقق برنامه‌های اشتغال‌زایی، تشویق بخش دولتی و خصوصی به سرمایه‌گذاری، شکل‌گیری بازارهای جدید مانند اکوماراتن در جنگل ابر (که ورزشکاران متعددی از سراسر دنیا در آن شرکت کرده بودند) و ساماندهی استفاده از منابع طبیعی باشد که دولت محلی با برنامه‌ریزی متقن و همه‌جانبه می‌تواند مسیر را برای کارآفرینان هموار کند. از این رو نتیجه این پژوهش با نتیجه پژوهش پیر داده بیرانوند و همکاران (۱۳۹۷) از نقطه نظر تأکید ایشان بر تأمین سرمایه و با نتیجه پژوهش عنابستانی (۱۳۹۴) از نظر تأکید بر نقش دولت همخوانی دارد. از بین گویه‌های عوامل اجتماعی - فرهنگی در منطقه مورد مطالعه، انجام مسافرت سالانه با میانگین (۴/۱۲) بیشترین نقش را در ارتقای کیفیت زندگی روستائیان منطقه داشته است. اوقات فراغت منبعی برای بهبود کیفیت زندگی افراد است و با توجه به اینکه مسافرت سالانه بیشترین تأثیر را در کیفیت زندگی اجتماعی روستائیان منطقه داشته است لذا می‌توان ادعا کرد که انجام فعالیت‌های کارآفرینانه در این روستاها به دلیل ایجاد شرایط اقتصادی مطلوب توانسته محیط اجتماعی رو به رشد و مناسبی را ایجاد کند. براساس تکنیک WASPAS مشخص شد که کارآفرینی گردشگری روستایی در دهستان خرقان (در این دهستان، Q_1 معادل ۰/۱۱۷۳ می‌باشد) بیشترین تأثیر را در ارتقای سطح زندگی روستائیان داشته است. براساس نتایج به‌دست آمده از این پژوهش می‌توان گفت با توجه به جامعه روستاهای هدف پژوهش، درک خصوصیات و اقدامات کارآفرینان گردشگری و مهارت‌آموزی ایشان به همراه تأمین سرمایه اولیه و مشارکت مردم در تمامی مراحل برنامه‌ریزی در این حوزه، پویاتر و پیشرفته

ترکردن اجتماع روستایی را به دنبال خواهد داشت، از این رو نتیجه این پژوهش با یافته‌های وسیا پاتو و تیکژیرا (۲۰۱۶)، جامان و آلام (۲۰۱۶) و قاسمی (۱۳۹۸) مطابقت دارد. کارآفرینی در جامعه روستایی می‌تواند فرصت‌های برابر جهت اشتغال و درآمدزایی را فراهم کند و بعنوان یک کریدور مناسب جهت برون رفت از شرایط نامطلوب اقتصادی در روستاها در نظر گرفته شود که از این بابت نتیجه پژوهش حاضر با یافته‌های بیگدلی و همکاران (۱۳۹۷) و شهرکی (۱۳۹۶) هم‌خوانی دارد. با توجه به شناختی که از جامعه روستایی مورد مطالعه به دست آمد، بهبود کیفیت زندگی روستائینان از طریق کارآفرینی گردشگری روستایی در منطقه و توجه به فاکتورهای انگیزشی و ایجاد رضایت نسبی در زندگی امکان‌پذیر می‌باشد تا محیطی برای زندگی اجتماعی روستائینان خلق شود که در آن امنیت و آرامش بیشتری برقرار باشد و روستائیان در روابط تعاملی خود با دیگران با کمترین اصطکاک، نیازهای خود را برطرف کنند و همگام با پویاتر کردن اقتصاد، به جامعه‌ای شادتر و کیفیت مطلوب‌تری از زندگی دست پیدا کنند. تشویق بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری روستایی در سکونتگاه‌های روستایی این شهرستان، فراهم کردن شرایط فعالیت کارآفرینان در تمامی عرصه‌های گردشگری روستایی، آگاه‌سازی و اطلاع‌رسانی به مردم و گردشگران جهت تشویق آنان برای حفاظت از محیط روستا و جنگل‌ها و آبشارها و فضاهای پیرامون روستاها، مشارکت مردم و سرمایه‌گذاری به‌ویژه در فعالیت‌های تولیدی و خدماتی به‌منظور تقویت بنیه زیربنایی و اقتصادی روستاها به‌منظور مطلوب‌تر شدن کیفیت زندگی و افزایش رفاه؛ مواردی هستند که به‌منظور ارتقای کیفیت زندگی روستائیان و توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه در حوزه گردشگری روستایی در این منطقه پیشنهاد می‌شود.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی. ملکی، گل آفرین و فرهادی نژاد، حسین. ۱۳۹۴. برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری با تأکید بر توسعه پایدار در ناحیه خرم‌آباد. جغرافیا و آمایش شهری-منطقه ای. ۵(۱۴)؛ ۱-۲۴.
- اجزاء شکوهی، محمد. بوذرجمهری، خدیجه. ایستگلدی، مصطفی و مودودی، مهدی. ۱۳۹۳. بررسی اثرات گردشگری بر کیفیت زندگی جامعه میزبان نمونه مطالعاتی: شهر بندرترکمن. مجله فضای جغرافیایی. ۱۴(۴۷)، ۱۰۱-۱۲۵.
- اسماعیلی، مهناز. قاسمی، مریم و بوذرجمهری، خدیجه. ۱۳۹۸. تبیین رابطه تنوع منابع درآمدی و کیفیت زندگی خانوارهای روستایی. اقتصاد فضا و توسعه روستایی. ۸(۳۰)، ۳۵-۶۲.
- اشراقی سامانی، رویا. کریمی، طیبه. واحدی، مرجان و صیده، طیبه. ۱۳۹۵. چالش‌های کارآفرینی روستایی در استان ایلام. مجله راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی. ۳(۵)، ۶۴-۵۷.
- بارانی پسیان، وحید. نظریان، اصغر و مهدوی، مسعود. ۱۳۹۳. سنجش و تحلیل کیفیت زندگی خانوارهای روستایی با تأکید بر متغیرهای جمعیت شناختی خانوارهای روستایی عجب شیر. پژوهش‌های روستایی. ۱۵(۱)، ۷۱-۸۸.
- بیگدلی، اعظم. عینالی، جمشید. رابط، علیرضا و عباسی، فریبا. ۱۳۹۷. ارزیابی اثرات گردشگری خانه‌های دوم بر روی کیفیت زندگی ساکنین دائمی مطالعه موردی: دهستان سعیدآباد، مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی. ۱۳(۱)، ۱۹۹-۲۱۶.
- پورطاهری، مهدی. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و فتاحی، احسان. ۱۳۹۰. ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی مطالعه موردی: دهستان خاوه شمالی، استان لرستان، پژوهش‌های جغرافیای انسانی. ۴۳(۷۶)، ۱۳-۳۱.
- پیرداده بیرانوند، کبری. احمدوند، مصطفی و شرفی سرابی، وحید. ۱۳۹۷. پیران‌های انسانی توسعه کارآفرینی در حوزه گردشگری مورد مطالعه: روستای ایستگاه بیشه. فصلنامه پژوهش‌های روستایی. ۹(۴)، ۵۶۴-۵۸۰.

- تقدیسی، احمد. هاشمی، صدیقه و هاشمی، محمدمهدی. ۱۳۹۴. تحلیل عوامل مؤثر در توسعه کارآفرینی نواحی روستایی، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی. ۴(۱۴)، ۸۳-۹۹.
- خیری، توحید. یاسوری، مجید و شاه زیدی، سمیه سادات. ۱۴۰۱. بررسی موانع تنوع‌بخشی فعالیت‌های اقتصادی روستاهای پیرامون دریاچه ارومیه، مجله مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی. ۳(۸)، ۱۰۱-۱۱۸.
- رضوانی، محمدرضا. منصوریان، حسین. احمدآبادی، حسن. احمدآبادی، فرشته و پروایی، شیوا. ۱۳۹۲. سنجش عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی سالمندان در مناطق روستایی مطالعه موردی: شهرستان نیشابور. پژوهش‌های روستایی. ۴(۲)، ۳۲۶-۳۰۱.
- سعیدی، عباس. رحمانی، بیژن و فتحی، بهرام. ۱۴۰۰. واکاوی نقش کارآفرینی روستایی در توسعه پایدار محلی با تأکید بر پیوستگی روستایی - شهری، جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای. ۱۱(۳۹)، ۱-۲۲.
- شهرکی، حسن، موحدی، رضا، فرانی، احمد یعقوب. ۱۳۹۵. تحلیل انسان‌شناختی کارآفرینی و توسعه روستایی در عصر جهانی‌شدن مطالعه موردی: استان همدان، پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران، ۱(۶)، ۲۳-۴۳.
- شیهکی تاش، مهیم. ولی نفس، عبدالعزیز و رئیس، ابوبکر. ۱۳۹۷. نقش عوامل کارآفرینی غیر کشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی خانوارهای روستایی شهرستان کنارک. اقتصاد فضا و توسعه روستایی. ۷(۳)، ۲۰۹-۲۲۳.
- عزیزپور، فرهاد. افراخته، حسن و شامانیان، مریم. ۱۳۹۳. تحلیل فضایی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی (مورد: دهستان قرق شهرستان گرگان). اقتصاد فضا و توسعه روستایی. ۷(۱)، ۱۰۷-۱۲۲.
- علویون، سید جابر و تقدیسی، احمد. ۱۳۹۹. راهکارها و چالش‌های راه‌اندازی سامانه بازاریابی الکترونیک روستایی: تکنیک دلفی. توسعه کارآفرینی. ۱۳(۳)، ۳۶۱-۳۸۰.
- علی بیگی، جواد و قاسمی، یارمحمد. ۱۳۹۴. تأثیر گردشگری مذهبی بر کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی خانوارهای روستایی مطالعه موردی: روستای بردی؛ شهرستان دهلران. مجله مطالعات اجتماعی گردشگری. ۳(۶)، ۱۱۶-۸۷.
- عنابستانی، علی‌اکبر. محمودی، حمیده و طریقه، تکتم. ۱۳۹۶. بررسی تأثیر کیفیت زندگی روستاییان بر ارتقای کیفیت مسکن روستایی (مطالعه موردی: بخش شانندیز، شهرستان بینالود). برنامه‌ریزی فضایی. ۶(۱)، ۱-۲۰.
- عیسی لو، علی‌اصغر. بیات، مصطفی و بهرامی، عبدالعلی. ۱۳۹۲. انگاره زیست‌پذیری رهیافتی نوین جهت ارتقای کیفیت زندگی در جوامع روستایی (مطالعه موردی: شهرستان قم، بخش کهک). فصلنامه مسکن و محیط. ۳۳(۱۴۶)، ۱۰۷-۱۲۰.
- فتاحی، احدالله و خراسانی، محمدامین. ۱۳۹۱. کیفیت زندگی و توسعه انسانی. تهران: انتشارات انتخاب.
- قاسمی، مریم. ۱۳۹۸. نقش گردشگری بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی مقاصد گردشگری مذهبی مطالعه موردی: شهرستان مشهد. مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای. ۱۷(۱)، ۵۳-۸۹.
- کرد، باقر. ۱۳۹۵. واکاوی وضعیت اقتصادی و کالبدی نواحی روستایی در ارتباط با کیفیت زندگی روستائیان شهرستان چابهار. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی. ۵(۲)، ۴۳-۵۴.
- محمدی، یاسر. نعمت الهی، جواد و سپهوند، فاطمه. ۱۳۹۶. نقش تأمین مالی خرد بر کیفیت زندگی زنان روستایی در پروژه بین‌المللی ترسیب کربن در استان خراسان جنوبی. توسعه محلی، ۹(۲)، ۲۳۹-۲۶۰.
- محمدی، یگانه. بهروز، عینالی، جمشید و بیگدلی، اعظم. ۱۳۹۵. نقش کارآفرینی در توسعه مناطق روستایی با تأکید بر گردشگری مورد: دهستان حصار ولیعصر. برنامه‌ریزی منطقه‌ای. ۶(۲۱)، ۱۹۳-۲۰۴.

- منظم، علی. ۱۴۰۰. تأثیر گردشگری بر کیفیت زندگی روستاهای سواحل دریای عمان. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی. ۲۱(۶۳)، ۳۸۱-۴۰۱.
- میرزایی، حسین و عبده‌زاده، سیروان. ۱۳۹۳. بررسی تأثیر بازارچه‌های مرزی بر کیفیت زندگی روستائیان مرزنشین. نشریه توسعه محلی. ۶(۲)، ۲۷۸-۲۵۵.
- میرزائیان، بتول. رحمانی، بیژن. محمدتقی، رضویان و فرجی‌راد، عبدالرضا. ۱۳۹۵. سنجش کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی، مورد: بخش مرکزی اسلام‌آباد غرب، سرزمین. ۱۳(۴۹)، ۱-۱۳.
- نارویی، مریم. طیب‌نیا، سیدهادی و طولابی‌نژاد، مهرشاد. ۱۴۰۰. سنجش رضایت از کیفیت زندگی در نواحی روستایی پیراشهری و عوامل مؤثر بر آن. کاوش‌های جغرافیایی مناطق بیابانی. ۹(۲)، ۱۹-۴۴.
- یاسوری، مجید و نوروزی‌نژاد، معصومه. ۱۴۰۰. فراتحلیل کیفی ابعاد توسعه کارآفرینی زنان روستایی. مجله زن در توسعه و سیاست. ۱۹(۱)، ۲۱-۴۱.
- Dellera, S., Kuresb, M. and Conroya, T. 2019. **Rural entrepreneurship and migration**, Rural studies. VOL. 66. pp. 30-42 .
- Dykes, S. & Walmsley, A. 2015. **The Reluctant Tourist? An Exploration of Second Home Owners' Perceptions of Their Impacts on North Cornwall, UK**. European Journal of Tourism Hospitality and Recreation. VOL 6. NO 2. PP. 95-116.
- Figueroa-Armijos, M. Dabson, B. Johnson, T. G. 2012. **Rural entrepreneurship in a time of recession**. Entrepreneurship Research Journal. VOL.2. NO.1. PP. 1-29.
- Jaman, M. & Alam, R. 2016. **Entrepreneurship as a Driving Force for Rural Tourism Development**. Journal of Scientific & Engineering Research. VOL.7. NO.3. PP. 254-263.
- Joppe, M. Brooker, E. & Thomas, K. 2014. **Drivers of innovation in rural tourism: The role of good governance and engaged entrepreneurs**. Journal of Rural and Community Development. VOL.9. NO.4. PP. 49-63.
- Lúcia Pato, M. & Teixeira, A. 2016. **Twenty years of rural entrepreneurship: A Bibliometric survey**. European Society for Rural Sociology Sociologia Ruralis. 56(1): 3-29.
- Mathew, P. V. Sreejesh, S. 2017. **Influence of responsible tourism on destination sustainability and quality of life of community in tourism destinations**. Journal of Hospitality and Tourism Management, 31 (1): 83- 89.
- Zielińska, W. H. Kędziora-Kornatowska, K. & Ciernoczołowski, W. 2011. **Evaluation of quality of life (QoL) of students of the University of Third Age (U3A) on the basis of socio-demographic factors and health status**. Archives of gerontology and geriatrics VOL.53. NO.2. PP. 198-202.
- Zhou, L. Wall, G. Zhang, D. & Cheng, X. 2021. **Tourism and the remarking of rural places: the cases of two Chinese villages**. Tourism Management Perspectives. VOL.40. <http://doi.org/10.1016/j.tmp.2021.100910>